

Ruch graniczny pomiędzy Polską i Obwodem Kaliningradzkim w kontekście Europy Bałtyckiej bez granic

Obwód Kaliningradzki - niewielka, najbardziej na zachód położona część Federacji Rosyjskiej - pełni istotną rolę w budowaniu stabilności, zaufania i wielopłaszczyznowej współpracy w południowej części Europy Bałtyckiej. Wraz z rozszerzeniem Unii Europejskiej w 2004 r. obwód stał się eksklawą jej terytorium. Konsekwencją tego wydarzenia była zmiana funkcji granic, związana z ich przystosowaniem do standardów unijnych. Wprowadzono unijny reżim kontroli granicznych oraz nowe regulacje wizowe, azylowe i dotyczące uchodźców². Przystąpienie Polski i Litwy do strefy Schengen trzy lata później, i związane z tym działania mające na celu dalsze uszczelnienie wschodniej granicy unii, wpłynęły znacząco na kształtowanie się ruchu granicznego, oddalając w przyszłość wizję Europy Bałtyckiej bez granic w jej części południowo-wschodniej.

Licząca 210 km granica z Obwodem Kaliningradzkim stanowi jeden z najkrótszych odcinków granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Obejmuje ona 6% długości całej linii granicznej kraju³. Oddziela przyległe od północy terytorium Obwodu Kaliningradzkiego, zamieszkanego przez około 940 tys. osób, od leżącego po południowej stronie województwa warmińsko-mazurskiego (1,4 mln mieszkańców w 2008 r.⁴) oraz niewielkiego fragmentu województwa pomorskiego w części zachodniej (na Mierzei Wiślanej).

¹ T. Palmowski (red.), 2007, *Pogranicze polsko-rosyjskie. Problemy współpracy transgranicznej z Obwodem Kaliningradzkim*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia-Pelplin.

² M. Trojanowska-Strzęboszewska, 2005, *Krótką charakterystyka granic wschodnich III RP*, [w:] Kurczewska J., Bojar H. (red.), *Granice na pograniczach*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa, s. 29-33.

³ *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, 2008, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

⁴ www.stat.gov.pl, 2009.

Do 1990 r. swobodny ruch graniczny na omawianym odcinku granicy był niemożliwy. Obwód Kaliningradzki stanowił zamkniętą dla cudzoziemców, zmilitaryzowaną część Związku Radzieckiego, do której ograniczone możliwości wjazdu mieli również obywatele pozostałych republik tego kraju. Niewielki ruch graniczny z Polską ściśle reglamentowany przez czynniki partyjne obu sąsiadujących krajów, zainicjowany został w 1956 r. i z różnym natężeniem kontynuowany był do rozpoczęcia transformacji ustrojowej w Europie Środkowej i Wschodniej⁵. Na granicy, poza szlabanami, a w późniejszym czasie niewielkimi budynkami do odpraw celnych w tzw. granicznych punktach kontrolnych, zlokalizowanych w Bezledach i Gronowie, nie istniała żadna infrastruktura umożliwiająca jej przekraczanie. W fatalnym stanie pozostawały również dawne wschodniopruskie drogi prowadzące do linii granicznej.

Ożywienie kontaktów (wówczas jeszcze nadzorowanych przez władze) pomiędzy sąsiadującymi obszarami zaobserwowano już na przełomie lat 80. i 90. W 1990 r. odnotowano ponad 80 tys. przekroczeń granicy, co wielokrotnie przewyższało wielkość ruchu z lat wcześniejszych⁶.

Oficjalne otwarcie granicy z Obwodem Kaliningradzkim nastąpiło w 1992 r.⁷. W tym roku, po 47 latach reaktywowano przewozy pociągami pasażerskimi na linii Kaliningrad-Braniewo. Rok później zaczęły one kursować w relacji Kaliningrad-Gdynia⁸. W miejscu dawnych granicznych punktów kontrolnych w Bezledach i Gronowie rozpoczęto tworzenie infrastruktury drogowych przejść granicznych.

Już w 1992 r. ruch graniczny prawie 4-krotnie przekroczył wielkość z 1991 r. W kolejnych latach, aż do 1997 r. kiedy odprawiono ponad 5 mln podróżnych, obserwowano jego dalszy wzrost (rys. 1). W 1995 r. dzięki lobbingsowi władz lokalnych oddano do użytku, wybudowane od podstaw, przejście drogowe w Gołdapi. Umożliwiło ono przekraczanie granicy mieszkańcom wschodniej części pogranicza polsko-rosyjskiego, dotychczas pozbawionym takiej możliwości.

Po 1997 r. ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim zaczął wykazywać fluktuacje wynikające z jego charakteru (rys. 1). Większość przekroczeń omawianej granicy, od chwili jej otwarcia wiąże się bowiem z handlowymi podróżami mieszkańców

⁵ E. Wojnowski, 2006, *Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej - od obszaru zamkniętego ku regionowi współpracy (1946-2006)*, Biblioteka Olsztyńska, nr 53, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn.

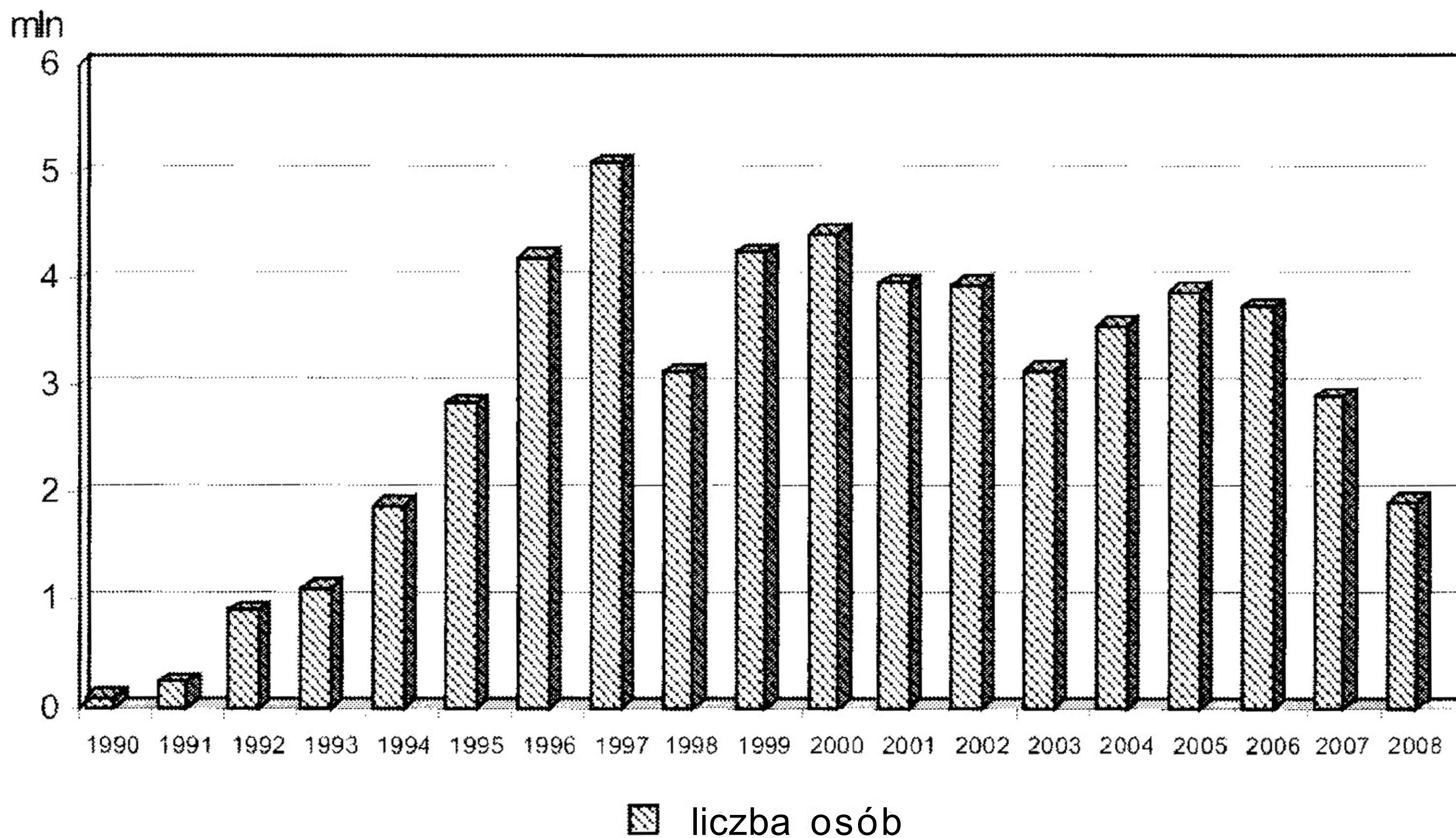
⁶ Przykładowo w 1980 r. granicę przekroczyły 5082 osoby (E. Wojnowski, *op. cit.*).

⁷ T. Komornicki, 2008, *Polska granica wschodnia - zmiany w natężeniu, strukturze i kierunkach interakcji w latach 1990-2007*, [w:] S. Dołzbłasz, A. Raczyk (red.) *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic - nowa jakość przestrzeni*, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UW, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego UW, Wrocław, s. 109-119.

⁸ *Sieciowy Rozkład Jazdy Pociągów 23.05.1993-25.09.1993*, 1993, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa.

⁹ Do 1998 r. obszar województwa olsztyńskiego i częściowo elbląskiego oraz suwalskiego.

Część I - Granice i współpraca w Europie Bałtyckiej

Rys. 1. Ruch osobowy na granicy polsko-rosyjskiej w latach 1990-2008.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie T. Komornicki, 2008
 oraz www.strazgraniczna.pl, 2009.

pogranicza, które zarówno w części polskiej, jak i rosyjskiej stanowi obszar depresji gospodarczej.

W województwie warmińsko-mazurskim⁹, po upadku dominujących w poprzednim systemie państwowych gospodarstw rolnych oraz przy braku większego przemysłu, podstawowym problemem stało się, utrzymujące się od początku procesu transformacji do czasów obecnych, wysokie bezrobocie. Jego wielkość, szczególnie w powiatach przygranicznych, stale znacznie przekracza średnią krajową. Według stanu na koniec lutego 2009 r. aż siedem powiatów warmińsko-mazurskich- bartoszycki, piski, braniewski, węgorzewski, gołdapski, kętrzyński i lidzbarski- znajdowało się wśród piętnastu polskich powiatów o najwyższej (ponad 25,5 %) stopie bezrobocia¹⁰.

Podobnie przedstawia się położenie dużej części ludności zamieszkałej w Obwodzie Kaliningradzkim. Według oficjalnych statystyk stopa bezrobocia wynosi tam wprawdzie tylko ok. 6 %¹¹, jednak 35-40 % społeczeństwa żyje poniżej poziomu minimum socjalnego, zaś dochody dalszych 35-40 % niewiele to minimum przekraczają¹².

Brak możliwości znalezienia zatrudnienia, niskie wynagrodzenia oraz różnica cen na wiele artykułów (głównie objętych podatkiem akcyzowym) po obydwu stronach

¹⁰ *Bezrobotni oraz stopa bezrobocia wg województw, podregionów i powiatów (stan w końcu lutego 2009 r.)*, 2009, www.stat.gov.pl.

¹¹ *Kaliningradskaja oblast 2006. Kratkij statističeskij sbornik*, 2006, Goskomstat, Kaliningrad.

¹² A.P. Klemieszew, 2007, *Ekskławność w usłowjach globalizacji Izbrannyje publikacii*, Izdatielstwo Rossijskogo Gosudarstwiennogo Uniwersitieta im. Immanuila Kanta, Kaliningrad.

granicy, były najważniejszymi czynnikami determinującymi nieoficjalną wymianę handlową jako główny cel podróży do sąsiedniego kraju. Szacuje się, że blisko 90 % przekroczeń granicy z Obwodem Kaliningradzkim związanych jest z nielegalnym handlem przygranicznym. Świadczyć o tym może bardzo krótki czas trwania pobytu za granicą. Przykładowo, w 2002 r. tylko ok. 9 % odprawianych tu Polaków przebywało w obwodzie ponad jeden dzień. Podobnie było w wypadku Rosjan przyjeżdżających do Polski, z których zaledwie 10 % pozostawało na terytorium naszego kraju dłużej niż jeden dzień¹³.

Dominujący przemytniczo-handlowy cel podróży zagranicznych decyduje o ścisłym związku natężenia ruchu granicznego z Obwodem Kaliningradzkim, ze zmianami unormowań prawnych przekraczania granicy (np. wprowadzenie wiz) lub uregulowań prawnych w państwie (np. zmiany wysokości stawek akcyzy). Potwierdzają to spadki liczby osób przekraczających granicę w 1998 r., które odzwierciedliły kryzys ekonomiczny w Rosji, skutkujący wzrostem kursu dolara, w 2001 r. wynikające ze zmiany stawek podatku akcyzowego w Polsce, a także związane z akcesją naszego kraju do Unii Europejskiej i wprowadzeniem wiz w 2003 r. oraz tzw. wiz schengenських w 2007 r.¹⁴

Zmniejszanie się liczby podróżnych na granicy w roku wprowadzenia zmian było stosunkowo szybko niwelowane w następnych latach, wraz z przystosowywaniem się głównych uczestników ruchu do nowych jego uwarunkowań. Wydaje się, że tendencja spadkowa obserwowana po 2006 r. ma trwalszy charakter. W 2007 r. na granicy z Obwodem Kaliningradzkim odnotowano przeszło 20 % osób mniej niż w 2006 r. Rok później liczba przekroczeń granicy polsko-rosyjskiej spadła o 34 % w porównaniu do 2007 r.¹⁵, osiągając poziom ok. 1,9 mln osób - nieznacznie tylko wyższy niż w 1994 r.

Na tak istotny regres ruchu granicznego, poza wprowadzeniem płatnych wiz schengenських¹⁶ oraz na zasadzie retorsji wiz na wjazd do Federacji Rosyjskiej, nałożyło się stopniowe otwieranie dla Polaków rynków pracy w krajach Europy

¹³ A. Doroś, R. Kogut, E. Macieja, 2005, *Transgraniczna współpraca gospodarcza województwa warmińsko-mazurskiego i Obwodu Kaliningradzkiego*, Acta Elbingensia, t. III, Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna, Elbląg, s. 371-379.

¹⁴ R. Anisiewicz, 2008, *Ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim w latach 1990-2007*, [w:] Rutkowski M. (red.), *Relacje nowych krajów Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską (w aspekcie politycznym, ekonomicznym, kulturowym i społecznym)*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok, s. 327-337.

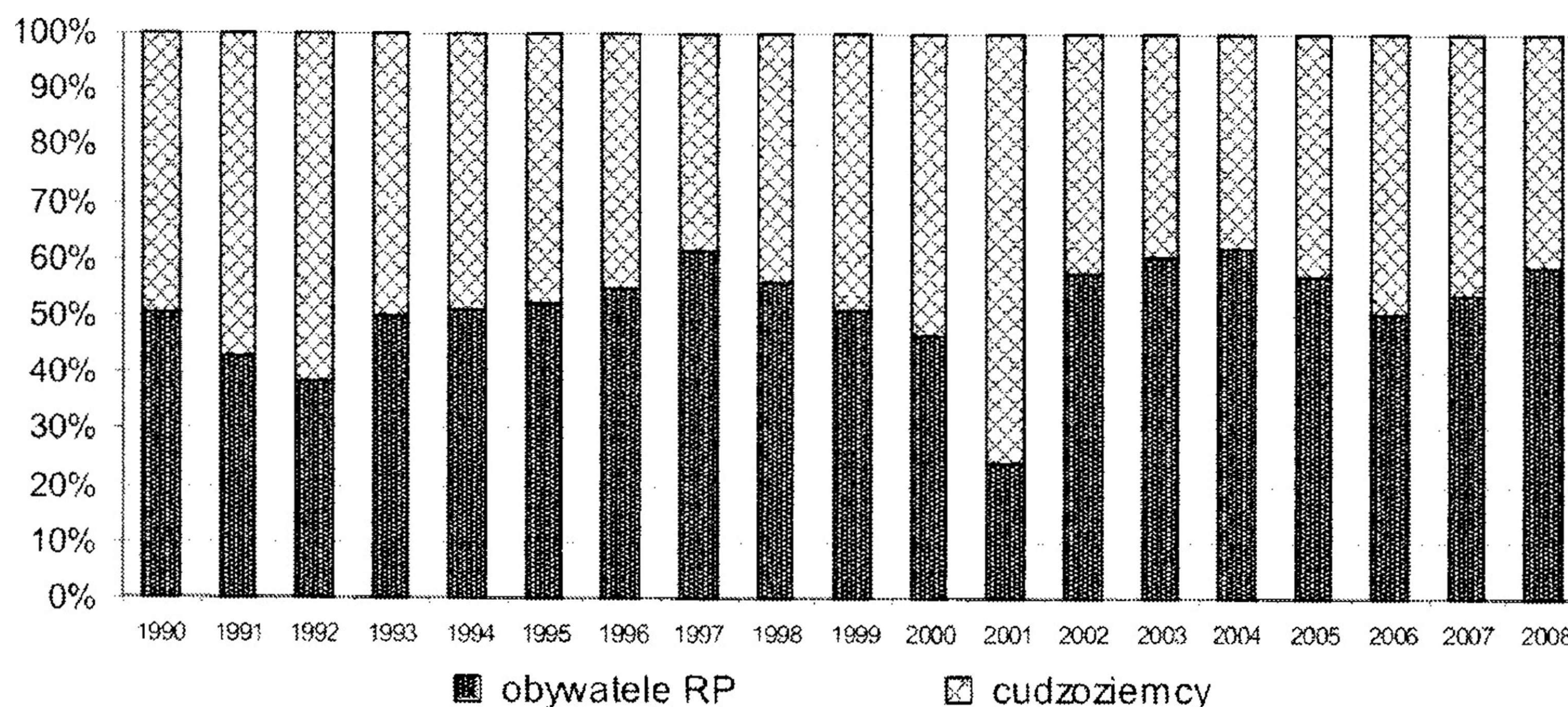
¹⁵ www.strazgraniczna.pl, 2009.

¹⁶ Opłata za uzyskanie wizy wynosi 35 euro (w trybie przyspieszonym 70 euro). W celu uzyskania wizy należy złożyć w konsulacie, oprócz paszportu, dokumenty potwierdzające cel podróży. Na mocy Porozumienia między Federacją Rosyjską i Unią Europejską, podpisanego w Soczi w 2006 r., wobec niektórych grup obywateli (np. studentów, sportowców, dziennikarzy, uczestników oficjalnych delegacji) stosuje się uproszczony tryb wydawania wiz i zwolnienie od opłat (A. Stachurka-Geller, 2008).

Zachodniej. Wzbudziło ono falę migracji zarobkowych, również z terenów pogranicza polsko-rosyjskiego. Łatwość znalezienia legalnego, dobrze płatnego zatrudnienia w państwach tzw. starej unii, stała się istotną alternatywą dla związanych z ryzykiem handlowo-przemysłowych wyjazdów zarobkowych do obwodu. Opłacalność tej działalności ograniczają także: wyrównywanie cen po obydwu stronach granicy oraz wzmożone kontrole celne i zaostrzenie procedur karno-skarbowych dotyczących ujawnionego przemytu.

Interesującym zagadnieniem, charakteryzującym ruch graniczny, jest struktura jego uczestników według obywatelstwa. Granica polsko-rosyjska stanowi jedyny odcinek wschodniej granicy kraju, na którym od czasu jej otwarcia obserwuje się dominację Polaków¹⁷. Wskazuje to na istotną rolę, jaką pełnią handlowe wyjazdy zarobkowe dla poprawy trudnej sytuacji ekonomicznej mieszkańców północno-wschodniej Polski - najbiedniejszej części wschodniego pogranicza.

W okresie od 1990 do 2008 r. udział obywateli RP wahał się pomiędzy 51 a 62 % (rys. 2). Jedynie w latach 1991-1992 i 2000-2001 na granicy z Obwodem Kaliningradzkim przeważali cudzoziemcy. Akcesja Polski do Unii Europejskiej odzwierciedliła się w zmniejszaniu udziału Polaków na rzecz osób pochodzących z innych państw. Tendencję spadkową, uwidocznioną po 2004 r., wyhamowało przystąpienie kraju do strefy Schengen w 2007 r. i wiążące się z tym utrudnienia wizowe w przekraczaniu granicy, szczególnie uciążliwe dla osób spoza unii. W 2008 r. obywatele RP tworzyli na granicy polsko-rosyjskiej blisko 60% ruchu.

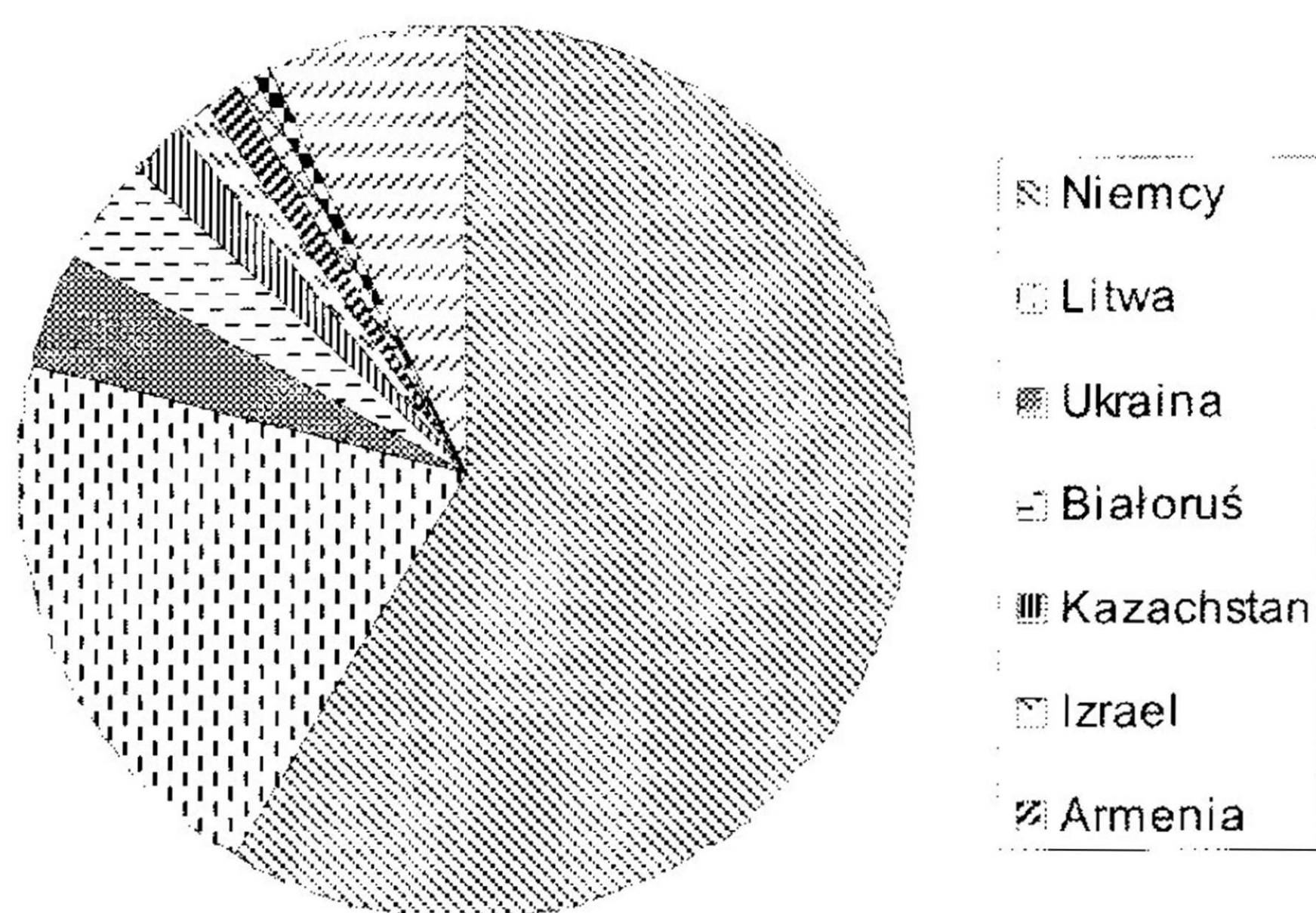

Rys. 2. Struktura ruchu granicznego z Obwodem Kaliningradzkim według obywatelstwa w latach 1990-2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie T. Komornicki, 2008 oraz www.strazgraniczna.pl, 2009.

¹⁷ T. Komornicki, 2008, *op. cit.*

Wśród przekraczających granicę obcokrajowców najczęściej jest Rosjan, przede wszystkim zamieszkałych w Obwodzie Kaliningradzkim. W ostatnich latach stanowili oni około 90 % ogółu cudzoziemców¹⁸. W 2008 r. udział obywateli Federacji Rosyjskiej w grupie obcokrajowców wjeżdżających do Polski wyniósł 85,4 %¹⁹. Pozostali cudzoziemcy (56 407 osób) reprezentowali 75 krajów z sześciu kontynentów (tab. 1). Wśród nich, oprócz najliczniejszych Niemców, najczęściej było mieszkańców sąsiadującej z obwodem Litwy i dawnych republik ZSRR - Ukrainy i Białorusi. Odnotowano również po kilkuset obywateli Kazachstanu, Izraela, Armenii, Łotwy, Estonii (rys. 3). Pozostałe kraje reprezentowane były przez mniejsze liczby osób.

Rys. 3. Cudzoziemcy wjeżdżający do Polski według obywatelstwa w 2008 r. (bez Rosjan).
Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Komendy Głównej Straży Granicznej.

Granicę z Obwodu Kaliningradzkiego do Polski przekraczali głównie Europejczycy (93,3 % ruchu granicznego, bez uwzględnienia Rosjan) zamieszkali w 34 krajach, szczególnie zachodniej części kontynentu, np. Holendrzy, Szwedzi, Brytyjczycy. Dość liczni byli też Czesi, Słowacy i Węgrzy. Należy przypuszczać, że celem podróży dużej części osób z tej grupy był wyjazd turystyczny.

Cudzoziemców pochodzących z pozostałych kontynentów było, w zależności od kraju, od kilku do kilkudziesięciu. Znajdowali się wśród nich m.in. mieszkańcy tak odległych państw, jak Australia, Polinezja Francuska, Sierra Leone, Togo, Mauritius, Republika Południowej Afryki, Portoryko, Aruba. Dla niektórych z nich przekroczenie granicy polsko-rosyjskiej stanowiło zapewne etap w drodze do „lepszego życia” w Europie Zachodniej.

¹⁸ R. Anisiewicz, 2008, *op. cit.*

¹⁹ Niepublikowane dane Komendy Głównej Straży Granicznej.

Część I - Granice i współpraca w Europie Bałtyckiej

Tab. 1. Cudzoziemcy wjeżdżający do Polski przez granicę z Obwodem Kaliningradzkim według krajów w 2008 r.

Liczba osób z danego kraju	Afryka	Ameryka Północna	Ameryka Południowa i Środkowa	Azja	Europa	Oceania
1-20	Maroko, Mauritius, RPA, Egipt, Sierra Leone, Togo, Tunezja	Meksyk	Aruba, Chile, Wenezuela, Portoryko, Argentyna, Panama, Kolumbia, Kuba	Korea Pd., Pakistan, Tajlandia, Wietnam, Indie, Gruzja, Sri Lanka, Indonezja, Irak, Japonia, Malezja, Tadżykistan, Chiny	Luksemburg, Macedonia, Bośnia i Hercegowina, Islandia, Serbia, Portugalia, Irlandia	Polinezja Francuska, Australia
21-50			Brazylia	Turcja	Słowenia, Chorwacja, Finlandia, Hiszpania	
51-100				Azerbejdżan	Mołdowa, Rumunia, Bułgaria	
101-500		Kanada, Stany Zjednoczone		Uzbekistan, Kirgistan	Belgia, Grecja, Dania, Włochy, Szwajcaria, Norwegia, Francja, Austria, Wielka Brytania, Węgry, Szwecja, Słowacja, Czechy, Niderlandy, Estonia, Łotwa	
501-2500		-	--	Armenia, Izrael, Kazachstan	Białoruś, Ukraina	
ponad 2500					Litwa, Niemcy, Rosja	

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Komendy Głównej Straży Granicznej.

Interesująca jest również kwestia udziału w ruchu granicznym pomiędzy Obwodem Kaliningradzkim i Polską mieszkańców Europy Bałtyckiej. Granice tej części Europy są różnie delimitowane w literaturze, co wpływa na trudności w analizie

niektórych zagadnień. Przyjmując obszar zaproponowany przez T. Palmowskiego²⁰, obejmujący kraje i regiony przylegające do Bałtyku oraz dalsze kulturowo i gospodarczo z nim związane, uwzględnić należy Niemcy (kraje związkowe Meklemburgia-Pomorze Przednie, Szlezwik-Holsztyn, Brandenburgia), Danię, Szwecję, Norwegię, Finlandię, Estonię, Łotwę, Litwę, Białoruś, rosyjskie obwody Kaliningradzki, Leningradzki i St. Petersburg oraz Polskę.

Szczegółowa analiza ruchu na granicy polsko-rosyjskiej wobec tak zdelimitowanej Europy Bałtyckiej, w świetle braku dokładnych danych dotyczących miejsca pochodzenia osób ją przekraczających, zwłaszcza z Niemiec i Rosji, jest trudna do wykonania. Dysponując jedynie danymi zagregowanymi, do Europy Bałtyckiej wliczyć trzeba wszystkich Niemców oraz Rosjan, mimo iż część z nich zamieszkuje pozabałtyckie terytoria swoich państw, co w efekcie nieco zniekształci tę analizę.

Uwzględniając wszystkich obcokrajowców wjeżdżających w 2008 r. z Obwodu Kaliningradzkiego do Polski stwierdza się, że mieszkańcy Europy Bałtyckiej stanowią na badanej granicy ok. 98% ruchu²¹. Jeśli spośród ogółu cudzoziemców wyłączy się Rosjan, którzy w znacznej większości uczestniczą w handlowych podróżach zarobkowych, pozostanie grupa 56 407 osób, a w niej aż 85 % zamieszkałych w omawianej części Europy. Rozpatrując z kolei tylko tę grupę przekraczających granicę zauważa się w niej znaczną przewagę Niemców (69 %) oraz dość duży udział Litwinów (24 %), niewielki Białorusinów (4,5 %) i zaledwie śladowy obywateli pozostałych państw bałtyckich. Wśród nich nieco liczniejsi w 2008 r. byli Łotysze i Estończycy (po ponad 400 przekroczeń granicy z danego kraju), mniej chętnie odwiedzali region Szwedzi, Norwegowie i Duńczycy (łącznie ok. 480 osób). Jedynie symbolicznie na granicy polsko-rosyjskiej zaistnieli Finowie (40 osób).

W zestawieniu liczby przekroczeń granicy przez mieszkańców Europy Bałtyckiej i innych części świata, szczególnie zaskakuje niska frekwencja Skandynawów, zwłaszcza Finów. Obszar pogranicza polsko-rosyjskiego, zapewne jako część destynacji, cieszył się bowiem znacznie większą popularnością wśród np. Amerykanów, Holendrów, Czechów, Słowaków, Węgrów, Brytyjczyków (których było po kilkuset), czyli mieszkańców krajów nierzadko odleglejszych od omawianych skandynawskich.

Konsekwencją przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, poza zmianą uwarunkowań przekraczania granicy, była także modernizacja i rozbudowa przejść granicznych, prowadzona już od lat 90. z dużym udziałem środków unijnych. Dotyczyła ona obiektów w Bezledach, Gronowie, Gołdapi i Elblągu²².

²⁰ T. Palmowski, 2000, *Rola regionów transgranicznych w procesie integracji Europy Bałtyckiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

²¹ Niepublikowane dane Komendy Głównej Straży Granicznej.

²² R. Anisiewicz, 2007, *Przejścia i ruch graniczny*, [w:] Palmowski T. (red.), *Pogranicze polsko-rosyjskie. Problemy współpracy transgranicznej z Obwodem Kaliningradzkim*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia-Pelplin, s. 217-230.

W 2009 r. infrastrukturę miejsc przekraczania granicy polsko-rosyjskiej tworzyło osiem przejść granicznych, w tym trzy drogowe (Gronowo-Mamonowo, Bezledy-Bagratiowski, Gołdap-Gusiew), trzy kolejowe (Braniewo-Mamonowo, Głomno-Bagratiowski, Skandawa-Żeleznodorożnyj) oraz dwa morskie (Elbląg, Frombork)²³.

Osobowy ruch graniczny odbywał się na wszystkich przejściach drogowych oraz na przejściu kolejowym Braniewo-Mamonowo. Ze względu na zamknięcie przez Rosjan dla żeglugi rosyjskiej części Zalewu Wiślanego, od 2006 r. nie prowadzono odpraw na przejściach morskich w Elblągu i Fromborku. Nie wyrażenie zgody przez Rosjan było także przyczyną braku jakiegokolwiek możliwości przekraczania granicy w ruchu pieszym. Pokonanie granicy rowerem przez Polaków i Rosjan udostępniono jedynie na przejściu w Gołdapi. Obywatele pozostałych państw Unii Europejskiej mogli korzystać z tego środka transportu na wszystkich przejściach drogowych.

Przejścia drogowe obsługiwały, poza ruchem osobowym, także ruch towarowy. Główny potok towarów odprawiany był w Bezledach. Mniejsze znaczenie dwóch pozostałych przejść wynikało z ograniczenia masy pojazdów, mogących przekroczyć granicę w tych miejscach (w Gronowie do 6 ton masy całkowitej, w Gołdapi - do 7,5 ton). Towarowy ruch kolejowy przez granicę z Obwodem Kaliningradzkim prowadzono w Braniewie i Skandawie. Przejście w Głomnie wyłączono z eksploatacji ze względu na częściowy brak torów po stronie rosyjskiej.

W budowie znajdowało się całkowicie nowe osobowo-towarowe przejście graniczne Grzechotki-Mamonowo II, leżące w ciągu dawnej autostrady Berlin-Królewiec, a obecnej drogi nr 22. Termin jego uruchomienia, pierwotnie planowany na 2005 r., określa się na 2009 r. Przewiduje się, że ze względu na położenie w zachodniej części granicy oraz lepszy stan techniczny infrastruktury drogowej, przejmie ono w niedalekiej przyszłości znaczną część ruchu skierowanego do Europy Zachodniej.

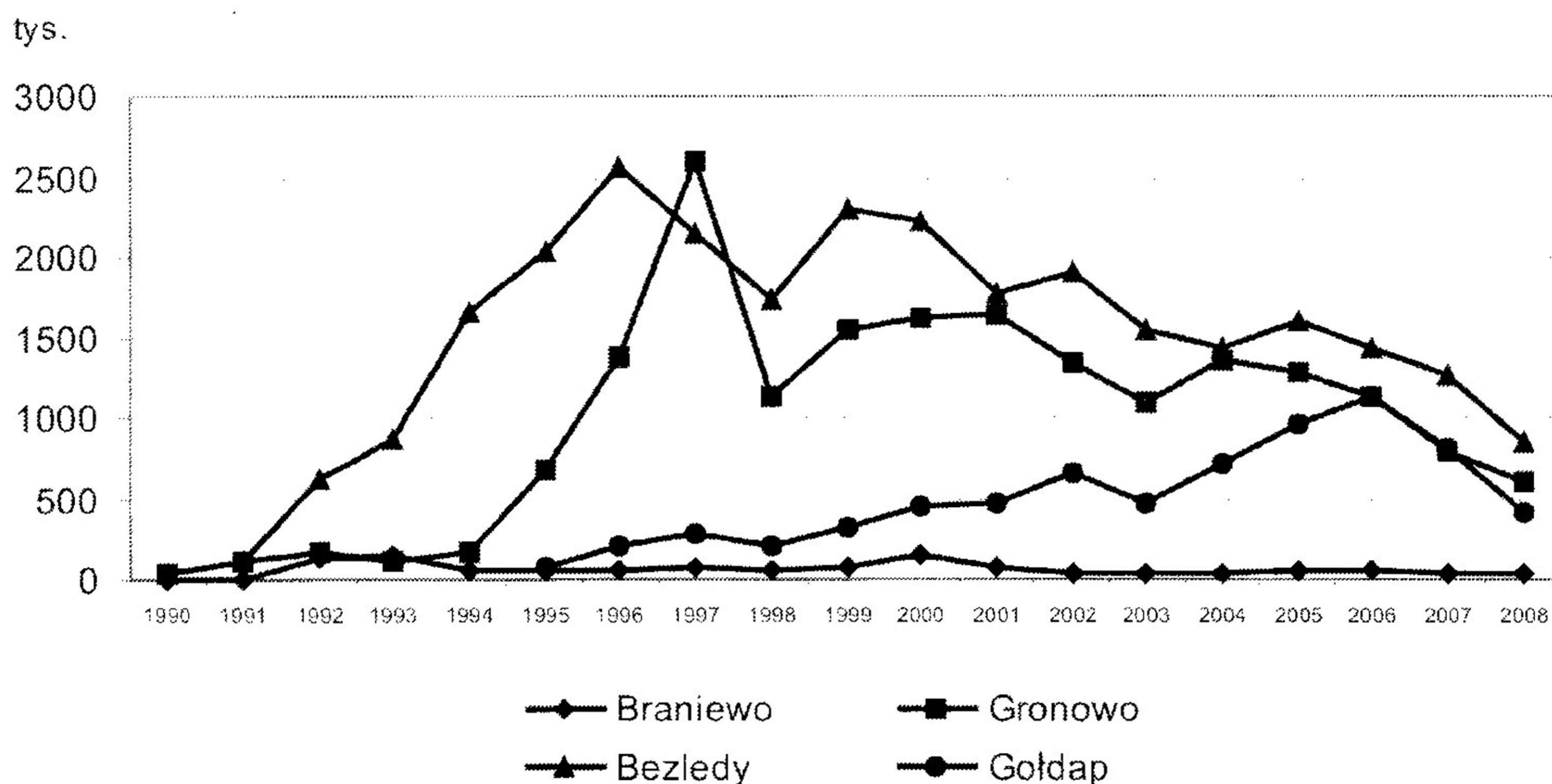
Plany rozwoju infrastruktury na granicy polsko-rosyjskiej obejmują ponadto powstanie przejść drogowych na jej środkowym odcinku - w powiecie kętrzyńskim (Michałkowo-Żeleznodorożnyj) i węgorzewskim (Perły-Kryłowo). Lokalne władze czynią także starania o uruchomienie przejść dla ruchu turystycznego na Mierzei Wiślanej (Piaski-Bałyjsk), w powiecie gołdapskim (Rapa-Oziersk) oraz rzeczno na Łynie w powiecie bartoszyckim (Stopki-Ostre Bardo).

Największą część osobowego ruchu granicznego z Obwodem Kaliningradzkim skupia przejście w Bezledach. W 2008 r. było to ok. 45 % ogółu przekroczeń granicy. Mniejszą część odpraw obsługuje Gronowo (ok. 32 % w 2008 r.) i Gołdap (ok. 22 %). Przejście kolejowe w Braniewie ma znaczenie marginalne (poniżej 2% ruchu).

Fluktuacje liczby osób przekraczających granicę polsko-rosyjską odzwierciedliły się na wszystkich przejściach granicznych (rys. 4). Zaobserwowano jednak różnice w kształtowaniu się natężenia tego ruchu. Położone w zachodniej części regionu największe przejście w Bezledach, charakteryzowały spadki liczby podróżnych w latach

²³ Stan na 30 kwietnia 2009 r.

1997-1998, 2001, 2003-2004 i ponownie od 2006 r. Podobnie przedstawiała się sytuacja w Gronowie i Braniewie, w których zmniejszanie liczby odpraw obserwowano w 1998, 2003 r. i od 2005 r. Z kolei ruch na przejściu w Gołdapi, po niewielkich spadkach w 1998 i 2003 r., rósł do 2006 r. i dopiero w 2007 r. zaczął wykazywać tendencję malejącą.

Rys. 4. Osobowy ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim według przejść w latach 1990-2008.

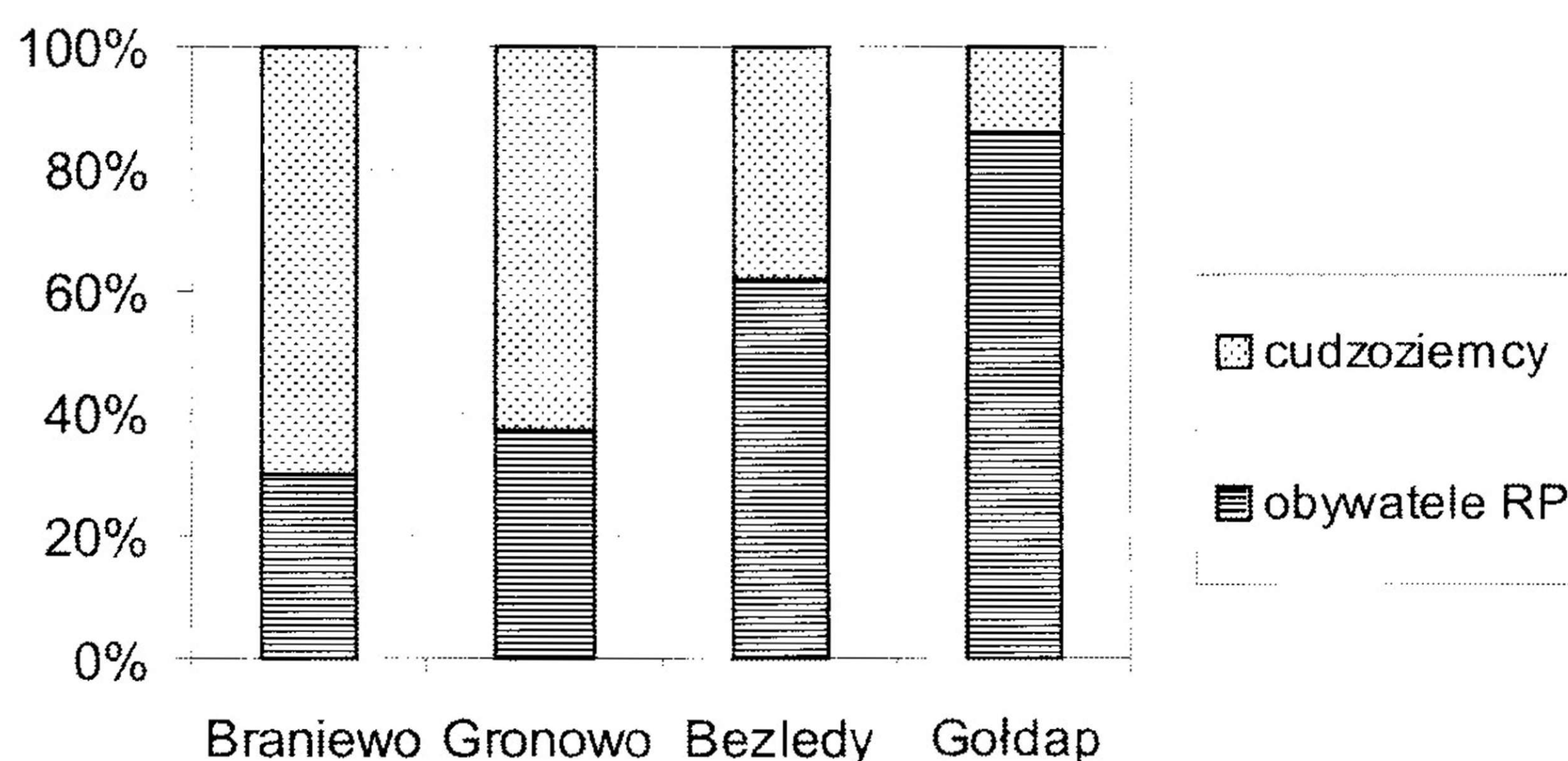
Źródło: opracowanie własne na podstawie T. Komornicki, 2008. www.strazgraniczna.pl, 2008

Zmiany uwarunkowań przekraczania granicy, związane z wejściem Polski do Układu z Schengen, odbiły się szczególnie na przejściach mniejszych, obsługujących głównie ruch regionalny (w większości handlowo-przemysłowy). Liczba odpraw w Gronowie i Gołdapi w 2007 r. spadła o ok. 30% w stosunku do 2006 r., podczas gdy w Bezledach ruch zmalał o 12%. W 2008 r. tendencja spadkowa uwidoczniła się szczególnie wyraźnie w Gołdapi, gdzie odnotowano prawie połowę przekroczeń granicy mniej niż rok wcześniej. Ruch graniczny zmalał także o blisko 1/3 w Bezledach i po ok. 25% w Gronowie i Braniewie.

Porównując strukturę osób przekraczających granicę polsko-rosyjską według obywatelstwa obserwuje się jej zależność od położenia geograficznego przejścia. Miejsca przekraczania granicy leżące w zachodniej części - Braniewo i Gronowo - cieszą się większą frekwencją cudzoziemców, z których duża część przemieszcza się przez nie tranzytem w kierunku Europy Zachodniej. Natomiast położone bardziej na wschód Bezledy i Gołdap są częściej wykorzystywane przez Polaków (rys. 5).

Wyraźną dominację danej grupy obserwuje się od lat w Braniewie i Gołdapi. Duży odsetek obcokrajowców wśród podróżujących pociągiem przez Braniewo, wynika z funkcjonowania bezpośredniego połączenia kolejowego relacji Kaliningrad-Berlin. Przejście w Braniewie jest zarazem miejscem o relatywnie najmniejszym,

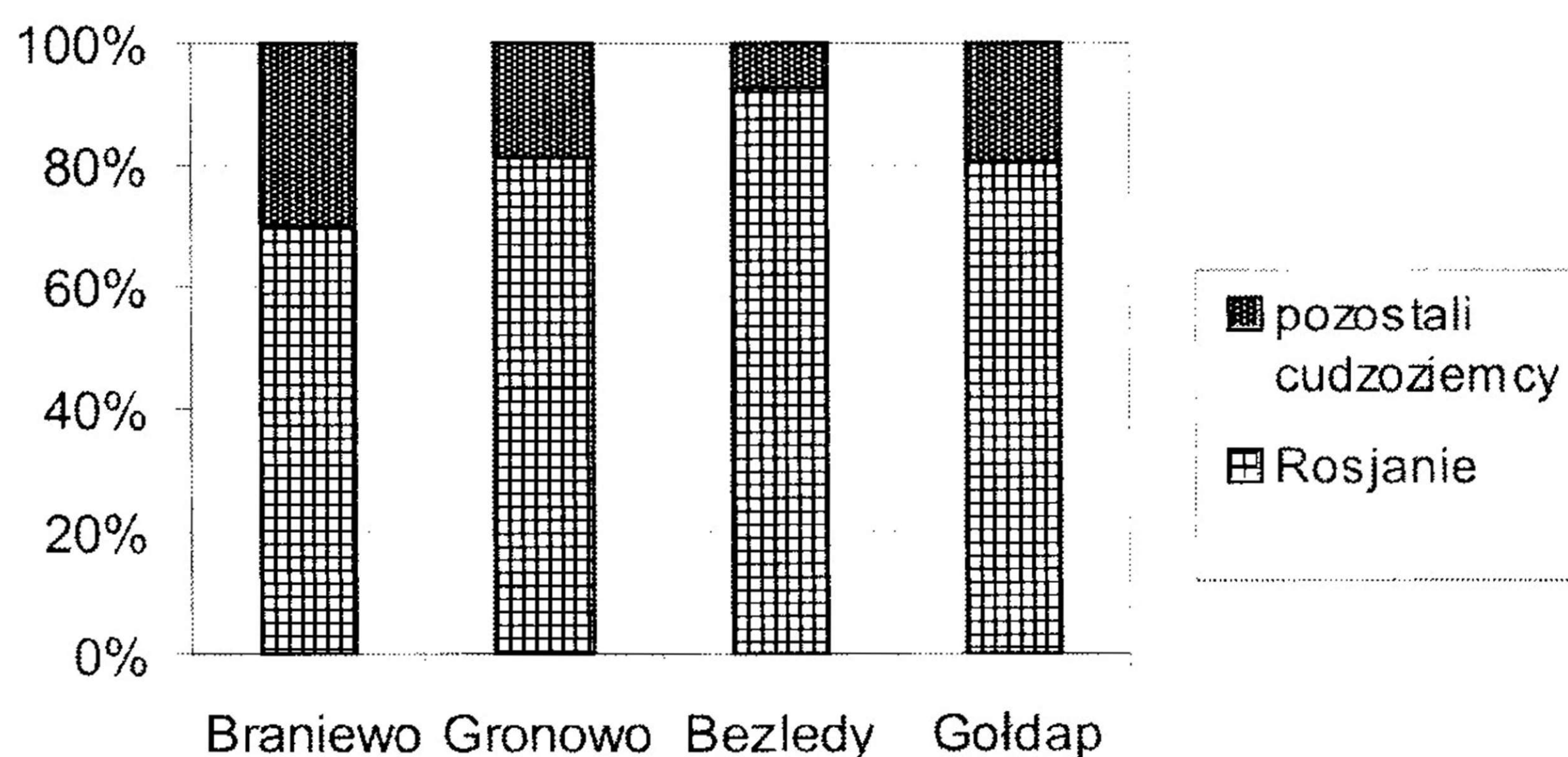
spośród wszystkich przejść, udziale Rosjan w stosunku do ogółu podróżujących cudzoziemców (rys. 6). Dominacja Polaków w Gołdapi, utrzymująca się od lat na poziomie ok. 75 % (w 2008 r. osiągnęła 85%), to konsekwencja położenia przejścia w słabiej zaludnionej (zwłaszcza po stronie rosyjskiej) i zagospodarowanej wschodniej części pogranicza. Wyjazdy za pobliską granicę są dla wielu mieszkańców wciąż jednym z głównych źródeł utrzymania.

Rys. 5. Ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim według obywatelstwa i przejść granicznych w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Komendy Głównej Straży Granicznej.

Najwięcej Rosjan wśród obcokrajowców wjeżdżających do Polski odnotowuje się w Bezledach. Stanowią oni tam ponad 90 % ruchu (rys. 6). Ich udział w Gronowie i Gołdapi jest nieco niższy i wynosi po około 80 %.

Rys. 6. Cudzoziemcy wjeżdżający do Polski z Obwodu Kaliningradzkiego według przejść w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Komendy Głównej Straży Granicznej.

Uwzględniając jedynie grupę cudzoziemców nie będących obywatelami Federacji Rosyjskiej zauważa się, iż najczęściej jako miejsce przekroczenia granicy Obwodu Kaliningradzkiego z Polską wybierają oni przejście w Gronowie (tab. 2). W 2008 r. skorzystało z niego 62 % ogółu obcokrajowców spoza Rosji, pochodzących aż z 65 krajów świata. Mniejszą frekwencją cieszą się Bezledy, przez które przejeżdżał co piąty cudzoziemiec z tej grupy i Gołdap (ok. 10 % osób spoza FR). Mimo że jedynie co szesnasty obcokrajowiec wjeżdżał na terytorium Polski koleją przez przejście w Braniewie, zostało ono wybrane przez osoby pochodzące aż z 47 krajów świata.

Tab. 2. Przyjazdy cudzoziemców pochodzących spoza Rosji do Polski według kontynentów i przejść granicznych w 2008 r.

Kontynent	Braniewo		Gronowo		Bezledy		Gołdap	
	kraje	osoby	kraje	osoby	kraje	osoby	kraje	osoby
Ogółem	47	3 660	65	35 154	56	12 156	28	5 437
Afryka	-	-	5	7	2	3	1	3
Ameryka Pd.	3	5	5	8	5	30	-	-
Ameryka Pn.	3	46	3	174	3	192	1	9
Azja	13	213	16	1 940	13	628	5	318
Europa	27	3 390	34	32 891	32	11 256	20	5 106
Oceania	1	4	2	28	1	7	1	1
bezpaństwowcy	-	2	-	106	-	40	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Komendy Głównej Straży Granicznej.

Na wszystkich omawianych przejściach znacząco dominowali Europejczycy. Drugą wyróżniającą się grupę stanowili mieszkańcy Azji, głównie byłych radzieckich republik - Kazachstanu, Armenii i Kirgistanu. Uwagę zwracają też relatywnie liczni obywatele Izraela, obecni na wszystkich przejściach, a w Gołdapi tworzący czwartą grupę narodowościową.

Analizując przekraczających granicę mieszkańców Europy Bałtyckiej zauważa się, iż zamieszkali w jej zachodniej części Norwegowie, Szwedzi, Niemcy i Duńczycy, najczęściej wybierają przejście drogowe w Gronowie, z którego kierują się dalej na zachód kontynentu (tab. 3). Większe zróżnicowanie zaobserwowano w 2008 r. wśród Finów, z których przeciętnie co czwarty skorzystał z przejścia kolejowego w Braniewie lub drogowego w Bezledach, oraz Litwinów i Białorusinów częściej podróżujących na wschód, a więc za punkt odpraw wybierających Gołdap lub Bezledy. Z kolei Estończycy i Łotysze najliczniej wjeżdżają do Polski przez przejście w Bezledach, w mniejszym stopniu w Gronowie.

Tab. 3. Mieszkańcy Europy Bałtyckiej (bez Rosji) wjeżdżający do Polski w 2008 r. według przejść granicznych.

Kraje	Przejścia graniczne					
	osoby	%	Braniewo	Gronowo	Bezledy	Gołdap
Niemcy	32 973	100,0	8,8	74,8	12,1	4,3
Dania	121	100,0	0,8	62,8	33,9	2,5
Szwecja	224	100,0	6,7	80,8	12,1	0,4
Norwegia	132	100,0	7,6	86,3	6,1	0,0
Finlandia	40	100,0	27,5	50,0	22,5	0,0
Estonia	418	100,0	1,2	33,7	57,7	7,4
Łotwa	457	100,0	1,3	34,3	60,5	3,9
Litwa	11 426	100,0	0,4	37,7	35,8	26,1
Białoruś	2 139	100,0	2,5	40,9	31,6	25,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Komendy Głównej Straży Granicznej.

* * *

Rozszerzenie strefy Schengen i związane z tym nowe uwarunkowania przekraczania granicy (głównie wprowadzenie wiz) wyraźnie odzwierciedliły się w natężeniu ruchu granicznego pomiędzy Polską i Obwodem Kaliningradzkim. W istotny sposób wyhamowały zarobkowe wyjazdy handlowo-przemysłowe. Jednocześnie skutecznie utrudniły rozwój innych form powiązań transgranicznych, w tym turystyki.

W ostatnich latach poprawie uległa jakość infrastruktury przejść granicznych. Zostanie ona dodatkowo wsparta po oddaniu do użytku budowanego od podstaw przejścia Grzechotki-Mamonowo II. Wydaje się, że wobec malejącego ruchu granicznego istniejąca infrastruktura jest wystarczająca. Pewnym utrudnieniem, zwłaszcza w kontekście rozwoju powiązań turystycznych, pozostaje brak przejść w środkowej części granicy, a także brak możliwości jej przekroczenia rowerem przez Polaków i Rosjan (z wyjątkiem Gołdapi).

Znacznie większy problem w kształtowaniu się ruchu granicznego z Obwodem Kaliningradzkim stanowi jakość obsługi podróżnych, obserwowana po rosyjskiej stronie granicy. Długie kolejki, nieformalne opłaty za skrócenie czasu oczekiwania na przekroczenie granicy, przerwy w odprawie, swoista celebra urzędników towarzysząca temu „wydarzeniu” to istotne bariery rozwoju turystyki w południowo-wschodniej części Europy Bałtyckiej.

W długofalowym planowaniu większych przedsięwzięć dotyczących współpracy, m.in. turystycznej, znacznym utrudnieniem jest także nieprzewidywalność strony rosyjskiej. Najlepszym przykładem jest tu zamknięcie dla żeglugi w 2006 r. - w trakcie sezonu - rosyjskiej części Zalewu Wiślanego, skutkujące zawieszeniem kursowania, popularnych wśród turystów, wodolotów z Elbląga do Kaliningradu.

W świetle wymienionych uwarunkowań wizja Europy Bałtyckiej bez granic w jej części stykowej z Obwodem Kaliningradzkim wydaje się być obecnie iluzją.

BIBLIOGRAFIA:

1. Anisiewicz R., 2007, *Przejścia i ruch graniczny*, [w:] Palmowski T. (red.), *Pogranicze polsko-rosyjskie. Problemy współpracy transgranicznej z Obwodem Kaliningradzkim*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia-Pelplin, s. 217-230
2. Anisiewicz R., 2008, *Ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim w latach 1990-2007*, [w:] Rutkowski M. (red.), *Relacje nowych krajów Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską (w aspekcie politycznym, ekonomicznym, kulturowym i społecznym)*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok, s. 327-337
3. *Bezrobotni oraz stopa bezrobocia wg województw podregionów i powiatów (stan w końcu lutego 2009 r.)* www.stat.gov.pl, 04.2009
4. Doroś A., Kogut R., Macieja E., 2005, *Transgraniczna współpraca gospodarcza województwa warmińsko-mazurskiego i Obwodu Kaliningradzkiego*, Acta Elbingensia, t. III, Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna, Elbląg, s. 371-379
5. *Kaliningradskaja oblast, 2006. Kratkij statističeskij sbornik, 2006*, Goskomstat, Kaliningrad
6. Klemieszew A.R., 2007, *Eksklawność w ustojach globalizacji. Izbrannyje publikacii*, Izdatielstwo Rossijskogo Gosudarstwiennogo Uniwiersitieta im. Immanuiła Kanta, Kaliningrad
7. Komornicki T., 2008, *Polska granica wschodnia - zmiany w natężeniu, strukturze i kierunkach interakcji w latach 1990-2007*, [w:] S. Dołzbłasz, A. Raczyk (red.) *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych. Europa bez granic - nowa jakość przestrzeni*, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego UW, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego UW, Wrocław, s. 109-119
8. Moraczewska A., 2008, *Transformacja funkcji granic Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
9. Palmowski T., 2000, *Rola regionów transgranicznych w procesie integracji Europy Bałtyckiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk
10. Palmowski T. (red.), 2007, *Pogranicze polsko-rosyjskie. Problemy współpracy transgranicznej z Obwodem Kaliningradzkim*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia-Pelplin
11. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, 2008, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa

Część I - Granice i współpraca w Europie Bałtyckiej

12. *Sieciowy Rozkład Jazdy Pociągów 23.05.1993-25.09.1993*, 1993, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa
13. Stachurka-Geller A., 2008, *Realny i mentalny wymiar wschodniej granicy strefy Schengen na przykładzie Federacji Rosyjskiej*, [w:] Rutkowski M. (red.), *Relacje nowych krajów Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską (w aspekcie politycznym, ekonomicznym, kulturowym i społecznym)*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok, s. 371-382
14. Wojnowski E., 2006, *Obwód Kailiningradzki Federacji Rosyjskiej -od obszaru zamkniętego ku regionowi współpracy (1946-2006)*, Biblioteka Olsztyńska, nr 53, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn
15. Trojanowska-Strzęboszewska M., 2005, *Krótką charakterystyka granic wschodnich III RP*, [w:] Kurczewska J., Bojar H. (red.), *Granice na pograniczach*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa, s. 29-33
16. Główny Urząd Statystyczny - www.stat.gov.pl, 2009
17. Straż Graniczna - www.strazgraniczna.pl, 2009